

О.О. Градець

Державний університет інформатики і штучного інтелекту, м. Донецьк, Україна

ЯПОНСЬКІ РЕЛІГІЇ ЯК ПРИКЛАД СУЧАСНОГО СИНКРЕТИЗМУ

У даній статті розглядаються особливості японської релігійної ситуації. Шляхом дослідження відносин та взаємозв'язків між релігійними традиціями визначаються моделі сучасного синкретизму.

Сучасна Японія – яскравий приклад країни, у якій високий рівень економіки, науково-технічний прогрес і сучасний спосіб життя поєднуються зі збереженням релігійних традицій більшою частиною населення, з наявністю великої кількості релігійних інститутів, котрі помітно впливають на суспільне життя.

Релігійна ситуація у країні відрізняється незвичною картатістю, наявністю численних течій і традицій. Перш за все, синто – національна релігія японців; традиційні школи буддизму, що сформувалися у період Середньовіччя; християнство, яке вперше потрапило в Японію у середині XVI століття; нові релігії (або нові релігійно-суспільні рухи).

Окрім названих течій поза межами організованих груп зберігаються народні вірування, що сягають глибокої давнини. Саме ці вірування, пов'язані з ними повір'я і забобони найбільш поширені у народі.

Релігійні уявлення японців сформувалися у процесі довготривалої взаємодії місцевих культів з буддизмом, конфуціанством і даосизмом. Жоден з елементів, що брав участь у цьому процесі, не зберігся у чистому вигляді. Конфуціанство і даосизм нині взагалі не існують у Японії як окремі релігійні традиції. Проте сучасний синтоїзм не можна уявити без запозичень з конфуціанства, а більшість народних вірувань і забобонів склалися під впливом даосизму. Елементи даосизму та конфуціанства увійшли як складова частина до практики японського буддизму. Синтоїзм не тільки став осередком місцевих культів, але формувався під сильним впливом усіх трьох принесених з материка течій, особливо буддизму.

При дослідженні історії японської релігійної мапи не виникає сумнівів у синкретичності традицій, особливо сучасних. Але синкретизм – це прикордонне співіснування релігій, його не можна плутати з синтезом. Саме тому **метою даної роботи** є демонстрація сучасних моделей синкретизму на прикладі японських релігійних традицій.

Починаючи дослідження, вбачаємо доречним навести загальну характеристику релігійної ситуації Японії кінця XX – початку XXI століття. Авторитетний дослідник релігійних традицій Японії Х.Б. Ерхат зазначає: «Одна з тем, що червоною ниткою проходять через історію релігії Японії – близькість людини, богів і природи. У цьому контексті під богами можуть розумітися як камі синто, так і будди й бодхисаттви... Тенденція юдео-християнської теології виражається в уявленні про ієрархію, у котрій на першому місці божество, на другому – людина, на третьому – визнана за “низьке” природа. У релігії японців усі три начала більш-менш рівноправні. Людина, боги і природа утворюють трикутник гармонійних відносин і взаємодій» [1, с. 200].

Специфіка формування релігійних уявлень японців передбачає наявність низки спільних рис, характерних для більшості віруючих, незалежно від їхньої конфесійної приналежності. Це, у першу чергу, яскраво виражений релігійний синкретизм, що виявляється у мирному співіснуванні в релігійній практиці тієї ж самої сім'ї чи навіть людини. Для переважної більшості віруючих характерна приналежність одночасно до синто й однієї з традиційних шкіл буддизму, хоча нерідко прихильник синто-буддистського

комплексу є також адептом однієї з нових релігій. Ця обставина приводить до того, що, згідно з офіційною статистикою, кількість віруючих є вищою за кількість власне населення, оскільки той самий віруючий ураховується при підрахунку двічі або й тричі.

Спільними для всіх конфесій, за виключенням християнства, є такі риси, як культ предків, уявлення про наступність людини і божества, що зумовлює практику обожнювання людей після смерті, віра в існування душ померлих. Усі релігійні течії надають великого значення обрядовості. Достатньо розповсюджені релігійні за своїм походженням місцеві свята і культу, які сповідують без посередництва священнослужителя.

Відношення японців до релігії складне і має певні протиріччя. За даними опитування, особи, які відносять себе до тої чи іншої релігійної течії, складають тільки третину населення. У той самий час, як правило, більше половини опитаних демонструють прихильність до таких понять, як віра у надприродне, у потойбічне життя. Не менше 70% осіб, які не зараховують себе до жодної з релігійних течій, не тільки не спростовують релігію, але й віддають їй важливе місце в духовному житті людини.

Найсуттєвішим є те, що більшість японців, включно з тими, хто вважає себе атеїстами, пов'язані із зовнішньою обрядовою стороною релігії і періодично звертаються до посередництва релігійних інститутів, беручи участь у їхній діяльності. Типовими прикладами цього є масові новорічні прощі до синтоїстських святилищ і буддистських храмів, у яких бере участь близько третини населення; обов'язкові синтоїстські обряди при здійсненні будівельних робіт, відкритті підприємств, магазинів. Значна частина весільних обрядів відбувається за участі священника синто.

Усього в Японії налічується близько 500 релігійних об'єднань, зареєстрованих або в міністерстві освіти, або владою префектур. Близько 5,8 тисяч культових закладів не входять до складу жодного з об'єднань і є самостійними «релігійними юридичними особами». Серед них – відомі храми і святилища, такі, як, наприклад, Ясукуні. Загальна кількість культових споруд (святилища, храми, церкви і дома молитви різних конфесій) сягає 230 тисяч.

Найбільш численну групу релігійних об'єднань – 40% від загальної кількості – складають буддистські, включно з новими суспільно-релігійними рухами, пов'язані походженням з традиційними школами буддизму; 36,2% – синтоїстські об'єднання, 16,8% – християнські і 7% – інші, до складу яких належать переважно нові релігійні рухи, пов'язані з буддизмом або синто. До цієї ж категорії належать кілька невеликих груп віруючих мусульман [2].

Нові релігійні рухи орієнтовані, у першу чергу, на людей, які програли в конкуренції за комфортабельне місце у житті. Такі організації пропонують шляхи до духовного вдосконалення, до пошуку нових символів віри. Саме тому ідеологи нових суспільно-релігійних рухів часто намагаються презентувати свої вчення як «філософію життя» або «морально-етичні» вчення, наслідування котрих може привести до «відновлення людяності» в суспільстві та до «духовного спасіння особистості». Провідне місце серед них займає необуддистська організація Сока гаккай. Помітну роль також відіграють Ріссьо косей кай, Рей ю кай, Генри кьо, Сейтьо-но іе та інші.

З 70-х років минулого століття у країні з'явилися численні групи, які робили акцент на містицизм та різні види магії. Найбільшою популярністю серед цих груп, що отримали в японській релігієзнавчій літературі назву «нові нові релігії» (сін сін сюкьо), користуються Агон сю, що поєднує проповідь ранніх буддистських текстів з містичними ритуалами, запозиченими з практики середньовічних ченців-пустельників (сюгендо); Сукьо махікарі (релігія вшанування істинного світла) і Секай махікарі буммей кьодан (релігійна асоціація світової цивілізації істинного світла), у культурі яких важливе місце займає «зцілення» за посередництвом магії. Подібні групи, чисельність прихильників котрих останніми роками помітно зростає, спекулюють як на захопленні частини населення містикою, так і на зростанні есхатологічних настроїв, викликаних загостренням екологічних проблем.

Релігійні організації активно беруть участь у таких сферах суспільного життя, як освіта, культура, соціальне забезпечення. Під їхнім керуванням знаходиться 30% усіх приватних дитячих садочків, 56% початкових шкіл, відповідно 36 і 26% середніх шкіл першого і другого ступенів, 31% коледжів, 25% університетів, більша кількість лікарень, будинків престарілих, дитячих притулків, будинків інвалідів. Вони володіють музеями і художніми галереями, бібліотеками, іншими культурними закладами і спортивними спорудами. За масштабами видавничої діяльності такі організації, як Сока гаккай, Ріссьо косей кай, Сейтьо-но іе, знаходяться на одному рівні з найбільшими видавничими центрами країни [3].

Поява «нових релігій» у Японії є природним процесом, який не супроводжується системною кризою релігії в цілому, подібно до того, який пережила Європа під час становлення, наприклад, протестантизму. Саме ця еволюційність, відсутність вираженої революції у релігійній сфері і надала можливість Н. Маркфарланду говорити про відсутність в історії Японії феномену, аналогічного Реформації [4, с. 150].

Збереження політеїзму вже саме по собі створювало можливість виникнення численних релігійних груп, котрі поєднувалися за принципом переважного поклоніння будь-кому з численних фігур релігійного пантеону (головним чином, у вигляді культу камі – божеств і духів, які населяли й анімітизували всю природу, або гірських божеств).

Виходячи з загальної характеристики релігійної ситуації Японії, можемо виділити наступні моделі синкретизму. Попередньо зазначимо, що існує два рівні релігійного синкретизму: перший – міжрелігійна взаємодія (релігійна традиція + релігійна традиція), другий – релігійно-суспільна взаємодія (релігійна традиція + соціальний інститут, суспільна ідеологія, філософське вчення тощо). На кожному з цих рівнів діють синкретичні моделі, схожі за формою, проте різні за змістом.

Міжрелігійна взаємодія має три основні прояви синкретизму:

1. Запозичення практики – збереження догматики.
2. Запозичення догматики – збереження практики.
3. Запозичення і догматики, і практики.

Ці моделі однаково працюють і для давніх, і для надсучасних релігійних систем Японії. Важливо розуміти, що запозичення не є актом повного збігу. У японських релігійних традиціях особливо яскраво проступає сутність синкретизму: системи можуть поєднуватися, можуть відбуватися навіть мімікрійні процеси, але ідеологічна сутність у жодному разі не буде заміщуватися – релігійні постаті не будуть втрачати свої атрибути, різниця назв та імен не буде впливати на початкове наповнення об'єктів. Так, камі, хоча й інтерпретуються християнством як сонм святих, проте у свідомості пересічного японця вони залишаються божествами і духами. Хоча будди подаються багатьма новими релігійними рухами як еманції надприродної істоти, для японців вони залишаються «великими пробудженими».

Моделі релігійно-суспільної взаємодії близькі до міжрелігійних, але другим компонентом вони мають світську доктрину:

1. Поєднання релігійної догматики і практики зі світською доктриною.
2. Поєднання тільки релігійної практики зі світською доктриною.

Як зазначалося вище, сьогодні релігійно-суспільні об'єднання у Японії дуже популярні. Така модель синкретизму – надбання епохи секуляризації та глобалізації. Релігійно-суспільні моделі синкретизму мають яскраво виражене зміщення акценту в етично-правову площину. Тут «заміщення» торкається у більшості не духовної сфери, а рівня моральних імперативів. Якщо в міжрелігійному синкретизмі у небезпеці знаходиться центр віри людини, то в релігійно-суспільному під загрозою опиняється аксіоматичне поле (система цінностей).

Ч.Х. Хембрік визначає характерні риси релігійних рухів Японії: високий рівень організації та централізації управління, відкритість, утопічність, оптимістичність, толе-

рантність і головне – створення власне японцями [5, с. 236-239]. Ці риси підкреслюють умови як сучасного синкретизму взагалі, так і японського зокрема.

Наостанок для ілюстрації всіх моделей японського (d.f. – будь-якого) синкретизму наведемо приклад надзвичайно популярних у Японії фестивалів. Так, фестиваль Канда спочатку мав більше політичне забарвлення. Проте з часом подія сакралізувалася, увібривши тлумачення і наповнення всіх релігійних течій. Таким чином, нині, окрім світського змісту, фестиваль вміщує сакральні тексти синто, буддизму, авраамічних традицій, нових релігійних рухів. Гіон мацурі, Ава-одорі, Даймондзі, Хіна мацурі та багато інших – усі вони вміщують у собі елементи різних релігійних традицій, деколи навіть суперечні, проте поєднані вони між собою за універсальним японським правилом – «ідеальною гармонією» [6, с. 109-115].

Отже, сучасна релігійна ситуація Японії представляє собою наявний приклад основних моделей синкретизму. Великий вплив на релігії Японії здійснило накладення політеїзму з Китаю і Кореї, а саме махаянського буддизму з його уявленням про численних будд і бодхисаттв. Їхнє поєднання, за якого місцеві божества почали трактуватися як захисники й покровителі буддизму, а будди і бодхисаттви – як спасителі синтоїстських божеств, примножило й закріпило інконфесіональний плюралізм релігійного мислення, коли увесь видимий і невидимий світ постає ареною дії сонму надприродних сил у їхньому сутнісному, космічному єднанні та єдності людини.

Разом з тим у реальності переважна більшість японців майже ніколи не віддавала виключної переваги одному з богів: різні божества пов'язувалися з тими чи іншими сферами людського життя, природними явищами і космічними процесами. У домашньому ритуалі та в релігійних прощах, що складає найважливішу рису релігійного життя Японії, людина вшановує велику кількість надприродних істот. Однак при цьому основою для однорідності віри постає не синтез, а релігійний синкретизм. І саме це визначає унікальність і специфіку релігійних традицій Країни сонця, що сходить.

ЛІТЕРАТУРА

1. Reader I. Practically Religious: Worldly Benefits and the Common Religion of Japan / I. Reader, J. George, Jr. Tanabe // Japanese Journal of Religious Studies. – № 26/1–2. – P. 199-201.
2. Japanese Journal of Religious Studies. – 2009. – № 3-4 October-December. – P. 21-23.
3. Japanese Journal of Religious Studies. – 2009. – № 3-4 October-December. – P. 34-39.
4. Daniel A. Bibliography of Japanese New Religious Movements: With Annotations and an Introduction to Japanese New Religions at Home and Abroad / A. Daniel, B. Peter, A. Clarke // Japanese Journal of Religious Studies. – 2000. – № 27/1–2. – P. 149-151.
5. Hambrick Ch.H. Tradition and Modernity in the New Religious Movements of Japan / Ch.H. Hambrick // Japanese Journal of Religious Studies. – 1974. – № 112-3 June-September. – P. 217-252.
6. Minuru Sonoda. The Traditional Festival in Urban Society / S. Minuru // Japanese Journal of Religious Studies. – 1975. – № 2 / 2-3 June-September. – P. 103-136.
7. Nobutaka I. The Formation of Sect Shinto in Modernizing Japan / I. Nobutaka // Japanese Journal of Religious Studies. – 2002. – № 29/3–4. – P. 405-427.

О.О. Градец

Японские религии как пример современного синкретизма

В данной статье рассматриваются особенности японской религиозной ситуации. Исследуя отношения и взаимосвязи между религиозными традициями, тем самым определяются модели современного синкретизма.

O.O. Gradetz

The Japanese Religions as the Case of the Modern Syncretism

The features of the Japanese religious situation are considered in this article. In studies of relationships and interactions between religious traditions, thus the modern models of syncretism are defined.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2010.